

Meg kell látni, ha valaki bajban van, és ha lehet, segíteni kell neki

Fredrik Backman: Hétköznapi szorongásaink

Azt mindjárt az elején leszögezem, azokat a könyveket szeretem leginkább, már amennyiben szépirodalmi alkotásról van szó, amelyek egyfelől szórakoztatnak, másfelől tartalmazznak az emberi lélekre vonatkozó mélységeket. Az, amelyről itt írok, számomra pontosan ilyen. Mivel alább értelemszerűen személyes véleményezés alapján írok, így aztán másoknak teljesen más lehet a véleménye a svéd szerző e művéről.

Az eredetileg svéd nyelvű, *Folk med ångest* című kötet 2019-ben jelent meg. Magyarul 2020-ban adta ki a Central Kiadói Csoport, az Animus Kiadó. Kemény-táblás. Borítója egyszínű bordó, rajta fehér betűkkel a szerző neve és a cím. A védőborító szerintem jópofa: egy stilizált szobarészletben egy nyúljelmezbe öltözött fazont látunk, illetve nem is igazán, mert ugyan a kezében lóg a jelmez-nyúlfej, de az ember kilétét homály fedi, mert a feje mintha áttört volna egy papírlafont. Magyarra Bándi Eszter fordította. A helyesírást nézve kétbetűnyi elütést találtam. A tartalmi rész szűk: 360 oldalon 75 külön szakaszra bontva mesél.

A cselekmény helyszíne egy svéd kisváros, ahol alig szokott történni valami. És ahol rendőrökből sincs túl sok. Miről szól? Egy szilveszter előtti napon valaki elkövet egy félresikerült bankrablást, amelyet követően esztelenül berohan egy lépcsőházba, ott meg egy olyan lakásba, ahol egy nem szokványos gondolkodású, de mindenképpen lelkesnek tekinthető ingatlanügynök lakásbemutatóra készül. (Igaz, ebben a könyvben semmi és senki nem túl szokványos. De ugyebár azt nyugodtan ki lehet jelenteni, hogy így van ez a való életben is!) Ilyen alkalmakkor egymásnak idegen emberek gyűlnek össze, ők az érdeklődők. Minden megjelentő személy más, egyedi jellem, eltérő neműek és korosztályúak, különböző érdeklődési körűek, valakik párban jönnek, mások egyedül. És természetesen mindenkinek egyedi igényei vannak, és más-más okból szándékoznak lakást venni. Olyan is lehet, aki igazából nem is kíván vásárolni. De akkor minek megy ilyen helyre? A könyv későbbi lapjain ez is kiderül. Mármost ennek az igazából nem együvé tartozó embercsoportnak a tagjai egyik pillanatról a másikra a megzavarodott gondolkodású bankrablóból túszejtvé váló személy foglyaivá válnak.

Akik átéltek ilyet a valóságban, sokan azt mondják, az első másodpercben nem is tudja egy túszer, mi történik vele, utána azonban gyorsan világossá válik számára a helyzet. Így történik ebben a könyvben is. Maga a túszerjő ugyancsak zavarodott, olyannyira, hogy néha még elnézést is kér a foglyul ejtettektől. Lassan ráébred, hogy hibázott, hogy elszúrta. Ahogy telik-múlik az idő, a lakásban kényszerűségből összezárt emberek beszédbe elegyednek, ki többet mond, ki kevesebbet. Így szép lassan a túszerok egymásról is megtudnak ezt-azt, egyre többet, egész sorsképek kerültek a könyv lapjaira. És ha már így adódott, a túszerjővel is beszélgetni kezdenek. Lassan az ő nyelve is megered. Ennek nyomán a többiek megértik, mi vitte rá őt erre a bolondságra. Közben magukról is ledobják a leplet, és mind több részletet mesélnek el magukról. Elvégre – kényszerűségből – ráérnek. A beszélgetéseik következményének is tekinthető az, hogy a túszerjő utóbb mindenkit elenged. A lakásban viszont a rendőrök nem találják a bűnelkövetőt. Hová tűnhetett? A kiszabadult emberek vallomásai sem segítik a rendőrök munkáját. Vajon miért? Lásd a könyvben – elvégre mindent mégsem mondhatok itt el.

Mire szándékozott rámutatni a szerző az általa kiagyalt történettel és annak szereplőivel?

A történet eleinte kissé akadozónak mondható. Egy ideig fel-felbugyogott bennem a gondolat, hogy ne már, miért ilyen döcögős ezt a történetmesélés. Ám ha ezen a részen túljut az olvasó, akkor a történet szépen kibontódik. Idővel – a szerző fogalmazásának hála – képet alkothatunk magunkban az összes szereplőről. Hiszen az a valóságos életben is úgy szokott lenni, hogy egy idegenekből összeverődött csoport tagjai körében, ha bármi okból összezárva találják magukat, előbb-utóbb sokféle nézet felszínre kerül. És a könyv szereplőinek megismerése közben rájöhetnek az olvasók – legalábbis azok, akik számára az önismeret nem csupán egy szó, amit már hallottak valahol –, hogy a szereplők gyengeségei, jellemhibáinak vagy éppen egyéniségük jóságainak egy része öbennük is megvan. Mert ugyan mindenki jelleme, a lélek igazából számtalan összetevőből ad ki egy egészet, egy egyedit, de közben mégis minden ember valamelyest egyforma is.

A könyv értékéről szólva több szálát is meg kell említenem. Szól különféle emberi sorsokról. Szól a mai fiatalokról és a mai idősekről. És hogy a két generáció tagjai mennyire másként közelítenek a hétköznapiakban a különféle dolgokhoz, helyzetekhez. Szól az emberi lélekről. Szól továbbá a megértés szükségességéről. Szól arról is, hogy a segítő szándékot, a segítséget nem azért kell, nem azért érdemes véghez vinni, hogy nekünk jó legyen, hanem hogy annak segítsünk, aki éppen bajban van. A könyv szórakoztat és mélyen el is gondolkodtat.

Szórakoztató sorai közben – a szereplők jellemvonásai révén – arra mutat rá: mindenkinek megvannak a saját lelkét nyomasztó kisebb-nagyobb gondjai, csupán vélt vagy akár valós sérelmei, nemtetszései. Így vagyok ezzel én is, ön is, mindenki. Így van ez. Ilyen az emberek világa. És nem mellesleg ez az, amely miatt egyre több ember szorongóvá válik.

Fredrik Backman ezen könyve, amely humorral gazdagított és egyszersmind drámai is, az érző szívű emberekhez szól. Arra kíván rávilágítani, hogy mindenkiben vannak hibák, de mindenkiben benne lakozik valamilyen szintű jó is. Ez a kitalált történet szép példáját mutatja meg annak, hogy az emberi jóság felül-emelkedhet mind a félelmen, mind a megbántottságon. Csak akarat kell hozzá. Ez a könyv a története révén tulajdonképpen azt mondja, és én is azt mondom, a magunk kis világára való odafigyelés közben sosem árthat, ha figyelünk másokra is. Talán a saját dolgainkra fordítandó időnkéből vesz el, ha segítünk olyasvalakinek, akit élete egy jelentős válsága a padlóhoz vágott, de mégiscsak az lenne a szép világ, ha mindenki felismerné, hogy jót tenni sosem veszteség. A bajbajutott is jól járhat. Ugyanakkor mi is nyerhetünk vele. Hogy mit? Ezt fejtse meg mindenki maga – ehhez persze semmiképpen nem lesz elég ez a könyv, sem semelyik, ehhez az is elengedhetetlen, hogy az életben legalább egy alkalommal segítünk valakin tényleg önzetlenül, érdek, nyereszkeskedés gondolata nélkül, pusztán emberi szívjóságból.

(Fredrik Backman, Hétköznapi szorongásaink, Animus Kiadó, 2020)

HOGYA GYÖRGY

Fiatal írók antológiája 2020

Baráti kérdés, mit szólsz a fiatalok kötetéhez? A címben (?) szereplő „fiatal írók” meghatározás mintha szemérmes utalást jelentene, mintha az akarná sugallani: kezdők ezek, nem fiatalok. Pedig nem kezdők. Mint az életrajzi adatokból meg tudható, folyamatosan közölnek irodalmi lapokban és vesznek részt pályázatokon. Nézzük hát!

Amikor Keresztury Dezső harminc magyar novellát válogatva németre fordította a műveket, egyetlen kritériumot tartott szem előtt: csak olyan novellákat vett fel, „*amelyek egy darab magyar életet mutatnak be*”. A kritika, bírálat azonban nem csak erről szól. A görög kritikus kifejezés a *krinein* igéből ered, jelentése sokféle: elválasztani, kiválasztani, ítélni, dönteni, nyilatkozni, kivívni, megmérkőzni, intézni, kifejtteni, megfejtteni, rendezni, megítélni és bevádolni. Amikor tehát kritikát írunk, ítélnünk, döntünk kifejtünk és... vádolunk.

Tesszük mindezt sajátos elvárásaink alapján. Melyek épp annyira sajátosak, mint a szerzőké. Ők döntenek el, hogy miképp írják meg a magyar élet számukra

legérdekesebb, legmegfogóbb szeletét. A regényíró a „létezés szakmában” dolgozik, írta Ottlik, s szerzőink kétségkívül jelen vannak a létezésben.

A kötetben található prózai írások és versek között akadnak színvonalasok és kevésbé azok. Ahogyan a szerkesztő Z. Németh István írja utószavában: (a szerzők) „*Nem ugyanazon a lépcsőfokon állnak*”.

Jóleső érzés a humort felfedezni/tapasztalni fiataljainknál. (Emlékszem, micsonda visszhangja volt Duba Gyula „Baj van a humorral” című kötetének. Sajnos ez a „baj” azóta is kísérti irodalmunkat.) A kötet nem egy szerzőjénél markánsan megmutatkozik hol a kesernyész irónia, hol pedig a szelíd mosoly. Jancsó Péter, Bese Bernadett, Juhász Kornélia vagy Rabi Vera humorral fűszerezett írásai a történetek mélyebb értelmére mutatnak rá.

Ugyanakkor el kell mondani, hogy egyes szerzőknek a frissen szerzett rutin olykor szárnyakat ad, s emelkedett állapotukban megtörténik, hogy jobban érdekli őket saját személyük, mint a téma. Úgy érzik, elég „elővenni”, „elővezetni” egy emléket, színészi lendülettel letenni az olvasó elé, és annyit mondani: Voilà! Nem játszanak vele sokat, nem tartják a nap felé, nem „hordják ki”, és nem várják meg, míg kikristályozódik a téma. Ennek következménye a gyakori következetlenség.

Tóth N. Katalin *Az égig érő torony* című (díjnyertes) írásában tapasztaltam, hogy a szimbolikát hordozni hivatott kémény hol toronyként szerepel, hol kéményként. A cél, a törekvés még érthető is, ám a szereplők indítékai már kevésbé. Menekülés közben miért másznék fel egy zsákutcának számító kéményre, ahonnan nincs visszaút? Mert az amerikai filmekben is ez történik? Mindig mindenki felfelé menekül, aztán a tetőn meglepődik, hűha, most hogyan tovább? A farkasordító hidegben értelmezhetetlen az egyetlen melegítő ruhadarabnak a torony „közepéből” (?) kiálló rúdra való erősítése. Sokkal tetszetősebb a *Szent Hubertus dicsérete* — jobban illik a szerzőhöz, látszik a tapasztalat, átélt, megélt, közeli élmények köszönnek vissza jól megírva. *A gyermekrabló naplójából* egy fantáziavilágot kellene felismerni, amolyan Mörrike által megálmodott Orplid-ot, ám talán értékeesebb lenne ez a világ, ha nem „kölcsönvett” nevekkel tapétázná ki. Chimméra, Pharaon, Hádes, Zeuss és a többiek nagyon távol vannak az Orplidba vagy saját Platon-i barlangjába való vágódástól.

Csillag Balázs — a közölt írásokban megcsillogtatja tehetségét és tudását. *Simulacra (bálványkép, csaloéka látszat, árny)* — tetszetős, jól megírt és szerkesztett történet. *Insmouth* — Ezt az írást úgy tudom értékelni, mint tiszteletteljes főhajtás Howard Phillips Lovecraft munkássága és annak több évtizedes hatása előtt. Az 1931-ben írt Árnyék Insmouth fölött látnivalóan megtalálta az utat szerzőkhöz (animátor lévén nem kizárt, hogy számítógépes játék formájában). A lovecrafti mítoszra épülő digitális játékok közül említhetjük a 2006 áprilisában megjelent FPS-t. A számítógépes szakma szerint „jelentek meg azóta is szebb játékok, de egyik sem tartotta annyira borzongásban az embert, mint ez”. A játék Lovecraft Árnyék Insmouth fölött írására épül. Sajnos Csillag írásáról nem mondható el

ez a borzongáskeltés – amely nyilvánvalóan a Lovecraft írásának megszületése óta eltelt időnek és az ezzel járó ízlésváltozásnak tudható be –, viszont ezen kis hiányossága ellenére is nagyon jól megoldotta, miként a *Három embert* és *Az utolsó tetkőt* is. Érezhető a tárgyilagosságra, valamiféle distanciára való törekvés. Csillag egyrészt megadja magát a témának, másrészt látványosan felmutatja saját, kívülálló attitűdjét. Talán ezért marad el a borzongás...

Jancsó Péter írásainak köszönhetően olyan író ismertem meg, aki az ember-társa lelkébe kíván bepillantani, s aki magasabb eszméket követ. Jancsó egyelőre – szemmel láthatóan – nem kötelezte el magát – még ki nem alakított – saját világánál. Ez még nem az ő hangja. A téma játékos, ironikus-filozofikus megközelítése sokkal többre predesztinálja, meglátjuk...

Bese Bernadettnél, mint említettem, sajátos humorral van találkozónk, talán a részletekkel illene többet foglalkozni, mint például: a mohamedán vallás kifejezést még a muszlimok sem használják, hiszen Mohamed „csak” próféta volt, s ők Allahot és a Koránt imádják. Tehát a muszlim vagy iszlám kifejezést használjuk. Stendhal gondolatát és elvárását ajánlanám a figyelmébe: „– Részletet! Minél több részletet! Csak a részletekben találsz eredetiséget és igazságot!” A részletnek is igaznak kell lennie!

Ugyancsak kellemes meglepetés Juhász Kornélia költészete. Tehetsége lehen-gerlő, verseit élvezettel olvastam. A *Kurt/va kísérlet 3.0* vagy *Az utolsó tetoválás* eredetisége különösen megkapó.

A haikukhoz csak annyit jegyeznek meg: A klasszikus haiku személytelen, szigorúan csak a képnek és a gondolatnak ad teret. Juhász Kornélia biztosan tisztában van a haiku-írás szabályaival, nos ez az a műfaj, amelynek szabályait nem lehet felrúgni! Itt el kell fogadni mindazt, amit a Mester – Macuo Basó lefektetett, egyébként a haiku nem haiku. Juhász haiku-válogatásában akadnak azonban, amelyeket talán át kellene gondolnia. Míg például a *Ha-ha (1)* megfelel a szabályoknak (van benne természeti kép és csattanó):

Csalogányének
Haldokló sóhajában
Lantom megreped

Addig a *Ha-ha(2)*-ben:

Darabos az ég
Hullámfelhő-cafatok
Gomolygó lepel

A darabos ég és hullámfelhő-cafatok után a gomolygó lepel semmi újat nem mond, és még csak nem is döbönt meg. Egy-két haikuját talán *dzsiszeiként* kategorizálnám.

Rabi Veráról a könyv végén közölt adatok alapján annyit tudhatok meg, hogy az írást hobbiszinten űzi és ez a megállapítás az itt közölt írások alapján valóban ül is. A *Párbaj* — jól sikerült írás, bár az utolsó bekezdés mintha egy O. Henry-fé-

le kettős csavar irányában vinné tovább a történetet, ám ez a meglepetés sajnos elmarad.

A *Találkozás a sikátorban* – inkább csak ötletszinten kezelhető, és sajnos *A lápi lidérc lombokkal álmodik* című írás sem hoz semmiféle meglepetést vagy izgalmat azáltal, hogy a lápi lidérc megszökik.

Szintén a mezőny erősségei közé tartozik Katona Nikolas, akinek költészetében nem csak a nemiség meghatározó, hanem erősen kidomborodik a tehetség, az őszinteség és az eredetiség. Nagyszerűen megírt verseihez Hamvas Béla sorait illeszteném: „*Imagináció... azt jelenti, hogy már akkor elindul bennem egy tűzforró kép, az egész lényemben, amikor még fogalmam sincs róla*” Talán ennek köszönhető, hogy Katona verseiben hat a „vers mágiája”.

Tóth Lilith Viktória írásaira ugyancsak az őszinteség, sőt a női őszinteség a jellemző, ami nem valamiféle diszkriminatív megjegyzés kíván lenni, hanem csupán a két nem közötti másság megjelenítésének dicsérete. Neki T. S. Eliot sorait ajánlanám figyelmébe: „A költészet nem a szenvedélyek zsilipjeinek felnyitásából áll, hanem elzárásából: a költészet nem a személyiség kifejezése, hanem a személyiség megszüntetése.”

A kötet kilencedik alkotója Garamvölgyi Szilvia, akinek a *Halálozási lista* című írásához a következőket fűzném: — Oh, Dear Sz., I dont understand miért kell annyi angol szöveg? Miért? Ha angolul írna, akkor portugál, esetleg latin, vagy ne adj isten magyar szövegekkel spékelné meg? Elfogadható, ha megírja miért. És ha azt írja, hogy nem áll be a karantén-irodalom ápolói közé, akkor miért ír hosszasan arról, hogy fertőtleníti a kilincseket és maszkokat gyárt? Oh my God, és akkor még mindig csak azon medítál, hogy miről írjon? Viccet félretéve, nem látom értelmét a sok angol beszúrásnak még akkor sem, ha netán angol szakos tanárnő lenne. *Az utolsó tetkő* — ezzel az akrosztichonnal nehéz bármit is kezdeni, még a *Hetedik* című írás ismeretében is. „*Valószínűleg a legnagyobb regényírók sem tudják ezt a stílust tartósan közkedveletté, rokonszenvesé tenni...*”

Nem hagyhatom ki Yeats gondolatát: „Önmagamat tökéletesítem, amikor átdolgozom műveimet.”

Végül talán említsük meg Puxus Oppidanus híres németalföldi kora humanista nevét és a névhez kötődő anekdotát, mely szerint – menekülése után – visszaszaladt égő házába, és amikor a füsttől fulladozva kijött, egy könyvet szorongatott a kezében. A kérdésre, hogy miért is futott vissza, bizonytalanul válaszolta: – Nem is tudom, szép és könyv. Hogy ne legyek egyedül az éjszakában.

Nem biztos, hogy Puxus Oppidanus egy égő házból menekülve ezt a könyvet venné magához, ám aki odafigyel a fiatal tehetségeink pályájára, az vegye meg, olvassa el és tegye biztos helyre.

(*Fiatal írók antológiája 2020, szerk. Z. Németh István, Szlovákiai Magyar Írók Szövetsége*)

Közép-európai nekrológ

(Tóth László: *A guillotine nyílása, avagy élet ÉS irodalom*)

„...ő a prózában is azt csinálja, amit verseiben: a lét, a létezés, az egzisztencia alapkérdéseivel néz szembe” – írta annak idején, 2009-ben Tózsér Árpád a József Attila-díjas Tóth László *Egy öngyűjtő feljegyzései* című, naplószerű esszéket és széljegyzeteket tartalmazó kötetéről.

Az ennek a könyvnek a folytatásaként is értelmezhető a szerző 2019-es, életének hetvenedik évfordulójára megjelent *A guillotine nyílása, avagy élet ÉS irodalom* című, szintén prózai szösszeneteket, a szerző szavaival élve „morfondírokat” egybegyűjtő opusára Tózsér találó szavai ugyanúgy ráillenek. Bár, Tóth korábbi kötetéhez képest véleményem szerint itt a lét, a létezés sokkal inkább a halál, az elmúlás felől értelmeződik.

Hiszen a címadó guillotine „nyílásában” – tudjuk meg az *Erő* című széljegyzetből – „az ember előtt egyedül az az út maradt, amelyet már maga mögött hagyott” (275.), s amely úton ráadásul a szerző számos pályatársát, költő- és íróbarátját a guillotine pengéjének lezuhanása már megfosztotta a jövőjétől.

Így Tóth László mintha egyfajta, jó értelemben vett kötelességének érezné, hogy a már elhunyt, jövőlenné vált művésztársaira itt és most, amíg megteheti, ő emlékezzen méltó módon vissza, ő elevenítse fel a vele együtt (is) töltött múltjukat. A kötetben mindezt tételesen meg is fogalmazza *A halottakról való beszéd természetéhez és képességéhez* című értekezésében: „azt hiszem, bőven itt (lehetne) az ideje, hogy írjak egy könyvet azokról, akiket túlságosan (is) jól ismerek. Azaz a halottakról, a halottaimról. Hiszen míg élők esetében beszélhetünk számunkra idegenekről, ismeretlenekről, tőlünk távol állókról is, halottakról lévén szó, csak olyanokról, akikkel így, úgy, bizalmas viszonyban vagyunk. A halálról való beszéd bensőségességet, érintettséget: közvetlen (személyes) érintettséget feltételez. Az érintettség viszont meg is könnyíti, bár meg is nehezíti a beszédet” (225.).

A fenti, véleményem szerint az egész kötet programadójaul szolgáló részlet ráadásul azzal, hogy a halottakról való beszédet, beszédmódot, ennek nehézségeit is felvillantja, *A guillotine nyílása...* másik rendkívül fontos összetevőjére: az írás, az alkotás „kínjára”, a nyelvvel „bánás” mikéntjére is utal.

Arra, ami nem hagyván nyugodni a szerzőt, lépten-nyomon előkerül a kötete írásaiban: tudniillik az, hogy az egyes lírai alkotások vagy prózai művek számára a szavak kiválasztása, s az, hogy ezek mit emelnek ki a múltból, nem feltétlenül

a (le)írójukon múlik. Van ebben jócskán transzcendens vonás is: „A költészet az isteni szubsztancia megnyilvánulása bennünk; a költőiben az isten fordul tekintetével felénk” (22.), miközben manapság – véli a szerző – az is gyakran előfordul, hogy a nyelv lép a teremtő helyébe, s a költő előtt járva „a költő helyett is ő írja, s meg is írja a verset. Nem az alkotó teremt értéket (értékest), hanem csupán másolja, amit a nyelv ság (sugall) neki” (31.).

Ebből a ságásból, sugallásból pedig jócskán kivesszük a részüket a fel- és megidézett, már halott pályatársak is: a szerző sokukkal kapcsolatban érzi úgy, hogy nem feltétlenül akart róluk írni, hanem „ők akarnak beszélni, nekik támadt mondanójuk újra” (225), s egyszeriben beszélgetni kezdik őt, hogy ő adjon nekik a mondataival e közlendőjükhöz szövegbe kódolt életet.

A lételméletet ily módon a nyelvfilozófiával sajátos módon vegyítő/összekötő kötetben a fentiekből egyenesen következik az, hogy a szerző úgy érzi: amíg nyelve van, amíg őneki vagy a halottai által „kényszerítve” megadatnak a szavak, s írhat, addig van életben. Tehát paradox módon a halottai közvetítette szavak tartják életben.

A pályatársaik halálán is túlmutató, velük való bensőséges viszony azonban, amely írásra készteti a szerzőt – derül ki a kötetből –, valóban csak a személyesen is jól ismert, barátoknak tartott alkotótársakra való visszaemlékezések, nekrológok során tud nyelvvé összeállni benne.

Ami a személyesen nem ismert, vagy ma már klasszikusnak számító, tehát tőle időben távol eső szerzőtársait illeti, hozzájuk, az ő meg- vagy felidézésükhöz épp a velük való bensőséges viszonya hiányában, úgy érzi, nincs nyelve. Ezért róluk megemlékezvén – hiszen a kötet fontos része Balassitól kezdve Berzsenyin és Csokonain át Aranyon és Babitson keresztül egészen Weöres Sándorig a költő- és íróelődök méltatása is – Tóth László a mások által megfogalmazott, mások által nyelvbe ültetett jellemzésekhez fordul, azokat közvetíti felénk. Olyan szerzők jellemzéséhez, akik viszont ezekkel az alkotókkal voltak valamiféle bensőséges kapcsolatban, s ezért frappánsan meg is tudták ragadni egy-egy költő- vagy író társuk személyiségének a lényegét. Így tudjuk meg például Horváth Jánost idézve, hogy Vörösmarty kedélyállapota „borulatos ragyogvány” (108) volt, vagy Ács Margit találó jellemzését idécítálva, hogy Mátyás Iván „naphosszat kószált a mondataiért” (124.). Vagy Alexa Károly tollából azt, hogy Jókai Mór és Kemény Zsigmond, „mint a (nemzeti) irodalom két szélső pontja, két jellemző önmeghatározási lehetősége, a *derű* és a *téboly* voltak” (108.).

E találó jellemzések citálása miatt óriási irodalomtörténeti értékkel is bíró kötet nagy részét mégis a saját, a kortársakról írott nekrológok sora teszi ki. Vagyis az egy-egy pályatárs elvesztése után a szerzőből kikíváncozó, vagy a halott akaratóból Tóth nyelvébe „diktált” nekrológok, amelyekben a szerző egy-egy alkotótársa, barátja szintén leglényegét fogalmazza meg.

A szívszorító megemlékezések „tárgyai” között azonban nemcsak írók és költők, hanem színházi szakemberek és képzőművészek is szerepelnek, (cseh)szlovákiai kisebbségben élők csakúgy, mint magyarországi pályatársak. Így ezekből a szövegekből egy olyan közép-európai nekrológ áll össze, amely véleményem szerint a 20–21. század olyasfajta, térségünkre jellemző művészi körképe is, amelyet Tóth Lászlón kívül – aki egyébként „itthon” és „otthon” is, Szlovákia és Magyarország kulturális életében is rendkívül járatos – senki, vagy csak igen kevesek tudtak volna összefoglalni. Hiszen nemcsak arról van szó, hogy Grendel Lajosról, Szepesi Attiláról, Polcz Alaine-ről, Nagy Gáspárról, a díszlettervező Platzner Tiborról, a képzőművész Dúdor Istvánról olvashatunk itt túpontos jellemzést, nekrológba foglalt művészi portrét, hanem arról, hogy mindezek a látszólag egymástól elszigetelt írások Tóth László integráns személyiségén keresztül valóban közép-európai, határokon átívelő kontextusba kerülnek. Amihez persze az egyik legátfogóbb nekrológ szereplőjének, Grendel Lajosnak a pályaképe is hozzájárul, aki Abszurdisztán fogalmának megalkotójaként írásaiban, művészi szövegeiben nemcsak a kisebbségi lét problémáira, hanem a teljes Közép-Kelet-Európa „értékzavaraira, tudatzavaraira, nemzeti identitászavaraira és példátlan gazdasági zűrzavarára és csődjére” (172), azaz Abszurdisztán terjeszkedésére is felhívta a figyelmet. Ezenkívül a közép-európai kontextusba kerüléshez/helyezéshez nagyban hozzájárul a nyelvfilozófia szempontjából is lényeges, a műfordítás mint alkotó tevékenység mikéntjének elemzése is, amely kapcsán a kötetében szintén rendkívül fontos szentenciákat fogalmaz meg a szerző. Például azt, hogy fordítani azért is érdemes, mert a mások által, más nyelven megírt szövegekben megtalálhatjuk magunkból azt, ami bennünk van ugyan, csak eddig valamiért nem kíváncszott a felszínre törni. Vagyis például akkor, amikor Grendel Lajos sajnálatos halála kapcsán Tóth óhatatlanul(?) a fordítójáról, Karol Wlachovskýről is portrét fest, aki Grendelen kívül Ottlik Gézát, Mészöly Miklóst, Mándy Ivánt, Mikszáth Kálmánt fordít, közli, hogy Wlachovský őket nem csupán megszólaltatja szlovákul, hanem a szlovák irodalom (hiányzó) Ottlikja, Mészölye, Mándyja vagy Grendelje jelentkezik/nyilvánul meg általa.

De ez a közép-európaiság tűnik ki az évszázadokra és a földrajzi távolságokra fittyet hányó azonos vagy rokon élethelyzetek azonos vagy rokon művészi megfogalmazásiban, nyelvi- képi- fogalmi megformálásaiban is, amely párhuzamokról szintén jó néhányat láttat Tóth. Így például az egyik legérdekesebb párhuzam a cseh kortárs költő, Bohumila Grögerová és Babits Mihály sorsa, és sorsa művészi formába öntése között fellelhető közel-azonosság. A hangját elveszítő Babits és a szeme világától megfosztott Grögerová fájdalomnak, egzisztenciális kitétségének az ima műformájában való megfogalmazása: a Babits-féle *Jónás imája* és a Grögerová-féle *Kézirat* megdöbbentő hasonlósága.

A közép-európai művészlét kérdéseivel átítatott nekrológfolyam ugyanakkor – s itt utalnék vissza Tőzsér szavaira – magának a szerzőnek a létkérdéseire, az

élettel és a halállal kapcsolatos töprengéseire is rávilágít. Azon túl ugyanis, hogy sokszor a halottai beszélgetik őt egy-egy visszaemlékezése megfogalmazása közben, s azon túl (vagy azzal együtt), hogy Tóth tisztában van vele: amíg ír, amíg van nyelve hozzá: él, azt is tudja, hogy minden egyes barátja távoztával belőle is elmegy valami. Mindegyik halottjával egy pótolhatatlan életfunkciója, egyik létfontosságú része neki is elenyész. Minden egyes pályatársa elvesztésével belőle is sírba száll valami. Így, bár a nyelv, a szavakba öntés művészete még életben tartja, hiszen Mészöly Miklós szavaival: „az írás lelki higiénia” (368.), sajnálatos módon az elhunyt barátai nélkül a haláluk okozta egyre sűrűsödő, egyre tömörebb magányt is kénytelen elviselni: „melyet úgy hordunk magunkon, mint panyókára vetett köpenyünk, amit egyre irgalmatlanabban szaggat rajtunk a kozmosz dermedtő hideget hozó szele” (379.).

*(Tóth László: A guillotine nyílása, avagy élet ÉS irodalom,
Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.)*

